

Bősze Péter

Emlékezéstöredékek a Magyar Orvosi Nyelv húsz évéből

„A szó elrepiül, az írás megmarad.” Nincs ez másképpen eme visszatekintéssel sem. Homályosan él bennem, hogy hol, pontosan mikor és hogyan fogant meg a folyóirat létrehozásának gondolata. Az első szám indítójaként ezt írtam (1):

„Sokan ma is úgy érzik, hogy a szakma a magyar kifejezésekkel írt dolgozatot megmosolyogja. Mások azt mondják, hogy közös világ felé haladunk, és az idegen kifejezéseket azok is megértik, akik nem tudnak magyarul. A magyar kifejezések zavart keltenek, mert idegennek tűnnek, sokak számára érthetetlenek. A kérdések egyre-másra gyűltek és válaszra vártak. Még az is felmerült, hogy egyáltalán szükséges-e a magyar orvosi nyelv. A magamban megfogalmazott válasz természetesen igen volt. Cselekedni, és nem tőprengeni. A kérdés nyilvánosságot igényel, és megfogant a »Betű- és szóvetés a magyar orvosi irodalomban« című tudományos rendezvény ötlete. Lelkesítő volt a fogadtatás és a támogatás, a közös gondolkodás és szervezés. Az is világossá vált, hogy egyetlen tudományos értekezés csak kezdet lehet, és hogy folytatásra van szükség. Így született a Magyar Orvosi Nyelv.”

Igen, a rendezvényt követően jött a gondolat; talán akkor, amikor Grétsy László tanár úr megkérdezte tőlem a rendezvényt záró lelkes hangulatban, hogy hogyan tovább. Nem tudom felidézni a percet – meglehet, még ott válaszolhattam: folyóiratot alapítunk a magyar orvosi nyelvnek.

Rémlik, hogy a rendezvény estéjén – a szokásos esti borozgatásunkon – feleségemnek lelkesen meséltem az ötletet. A földi valósághoz nálamnál sokkal közelebb álló asszony kérdően nézett rám. Szépmerők – írta Ady. Hogymint akarod? Ki ír majd bele? Van elképzelésed a tartalmáról? Még vagy száz hasonló kérdés volt a tekintetében. A kitűnő és megfelelő hőmérsékletű vörösbort tágas nagy pohárba öntöttem, és koccintottunk a nyomtatott jövevényre.

Szerelme gyermek ez a lap, miként a szerelmespár önfelelt ölelésében, fontolgtatás nélkül fogant gyermek. A nyelvünkért rajongásom gyümölcse. Nem készült sem felmérés, sem előzetes tanulmány, sem semmi. Mindig vallottam, hogy a „tett halála az okoskodás”, így hát nekivágtunk.

Már akkor is mindennap jártam az ösztönző erdőt, és jöttek az ötletek: megszületett az első szám. Természetesnek találtam, hogy megvalósult, noha soha nem járt úton haladtunk. Ünnepi érzésem sem volt, a sajtóbemutató még eszembe se jutott, pedig a világ első tudománynyelvvé foglalkozó folyóirata volt. Az azonban világossá vált előttem, hogy nyelvészeti ismereteimben hatalmas hiányosságok vannak. Grétsy Zsombor volt segítségemre. Iránta érzett nagyrabecsülésemet itt is hangsúlyozom. Korai távozása óriási veszteség.

A lapot köszöntők magvas gondolatokat fogalmaztak meg, és értelmeiket is. Egy-kettőt idézek, avagy ismét idézek, mert a tizedik évi köszöntőben is idéztem (3):

Kupcsulik Péter: „A most induló újság a mai kor terméke. Célja a magyar orvosi nyelv gondozása és fejlesztése, de születésének talán oka a szaknyelv megőrzésének kényszere is. Van mit megőriznünk, hiszen hagyományaink nagyon régről valók.”

Valóban van mit megőrizni: nyelvünk fehér holló ókori nyelv. A folyóirat pedig korunk terméke, sugallva, hogy vesztélyben van a nyelv.

Grétsy László: „Azt kívánom ennek az új folyóiratnak [...], amit valamely kiváló pályatársunk ünnepi köszöntésekor szoktunk mondani, tisztelettel és féltő szeretettel: Ad multos annos!”

Nos, ebből már két évtized eltelt.

Palkovits Miklós: „Lesznek idegen (zömmel angol) szavak, melyek beépülnek majd a magyar orvosi nyelvbe – hasonlóan az új szavak beépüléséhez a magyar nyelv egészébe –, és lesznek új magyar orvosi szavak, kifejezések. Hogy ezek az új szavak milyenek lesznek, és közülük melyek simulnak nyelvünkhöz úgy, hogy tartalmukat olyannyira tökéletesen fejezik ki, hogy gyorsan és spontán váljanak nyelvünk részévé, az rajtunk is múlik. Ennek elérése érdekében a Magyar Orvosi Nyelv folyóirat nagyon sokat tehet. De ne felejtsük, egy folyóirat csupán keret, lehetőség, amelyet tartalommal kell megtölteni – ez sokunk feladata: megtisztelő feladat, és – véleményem szerint – valahol művészet is. Tekintsük így, és műveljük ennek szellemében.”

Igen, minden rajtunk múlik; az orvostársadalom szemléletén. A folyóirat nem elég hozzá, de összegyűjti az erőfeszítéseket, hogy tudományunk szabatosan íródjék magyarul.

Eckhardt Sándor: „A huszonnegyedik órában vagyunk. A globális kultúrának eddig is részesei voltunk, de hamarosan még inkább előtérbe kerül a kérdés, hogy felhasználó szolgálai vagy azt gazdagító szereplői leszünk-e. Semmi kétség, hogy az utóbbi feladatra kell vállalkoznunk.”

Fábián Pál: „A világban most végbemenő hatalmas változások a nyelvtől (pontosabban a társadalmaktól) nagy erőfeszítéseket kívánnak. Csak azok a nemzeti közösségek lesznek képesek önazonosságuk megőrzésére, amelyek saját nyelvükön tudják birtokukba venni a rohamosan bővülő szaktudományi ismeretanyagot. Nagyarányú szókincsbővítésre – harmadik nyelvújításra – van tehát szükség. Szá-

mos jel – most induló folyóiratunk is – arra mutat, hogy ebben már javában benne is vagyunk.”

Lapis Károly: „Napjainkban az orvosbiológia területén végbemenő hihetetlen tempójú és egyben lenyűgöző fejlődés, az orvostudomány rendkívüli specializálódása, a rohamosan fejlődő technológia vívmányainak egyre szélesebb körű orvosi felhasználása következtében naponta számos angol terminus technicus születik. Ha ezeket változatlan vagy ami még rosszabb, kissé kitekert formában vesszük át és használjuk, torz lesz a magyar orvosi nyelv fejlődése, illetve meg is áll. Márpedig ha egy nyelv valamelyik összetevőjének, a mindennapi élet vagy az emberi tevékenység bármelyik területén használatos ágának fejlődése megáll, akkor az a nyelv egészének a fejlődésére is károsan hat, megtorpantja azt, ami azután előbb-utóbb a nyelv halálát okozza.”

Eckhardt Sándor, Fábián Pál és Lapis Károly intelme a *Magyar Orvosi Nyelv* vezérfonala.

ÖTÖDIK SZÜLETÉS NAP

Cseperedett a jövevény. Néhány gondolat az ötödik évfordulóra írottakból (1):

„Az első öt év a folyóirat életében is a tanulásé volt: sokat csiszolódott, formálódott, s – gyermekbetegségeit levetkőzve – megújult...”

A tanulás mellett – a felmérések, az együttgondolkodás gyümölcseként – állásfoglalások kialakításához is eljutottunk. Tervezzük, hogy javaslatainkat eljuttatjuk az MTA Magyar Nyelvi Bizottságához, akadémiai állásfoglalást kérünk. Hisszük, hogy így számos szabályozatlan írásmódot, összevisszaságot egységesíthetünk...

Örvendetes, hogy a Magyar Orvosi Nyelv köré orvosok, kutatók, nyelvészek, írók, újságírók és más szakemberek sokasága sorakozott fel – talán mint Ady idejében a Nyugat köré –, mert fontosnak tartják a magyar orvosi nyelv művelését. Tudják, hogy nincs magyar orvostudomány magyar orvosi nyelv nélkül. E szellemi tőke értéke felbecsülhetetlen, s közvetve is kétségtelenül bizonyítja, hogy a nyelv művelése igenis szükséges...

Az olvasók érdeklődése sem lanyhult, sőt az olvasótábor napról napra bővül mindnyájunk örömeire. A Magyar Orvosi Nyelv szaklapot változtatlanul ingyen küldjük határainkon belülre és kívülre is.”

TIZEDIK SZÜLETÉS NAP

A tizedik születésnap egy lap életében már serdülés a javából. Ezt a születésnapot sem ünnepeltük, csak köszöntöttük (3):

„Egy szaklap életében a tizedik születésnap nemcsak az első évtized lezárása, hanem remény is arra, hogy van jövője, hogy nem hasztalan gondolat szülte, szükség és igény van rá...”

A tíz év alatt bizonyossá vált, hogy a magyar orvosi nyelv, ámbár az orvostudomány művelésére még alkalmas, mégis hiányos (számos idegen szakszónak/fogalomnak nincs meg a magyar megfelelője), tele van idegen és ami még rosszabb, öszvér (felemás) szavakkal, csorbult a magyar mondat szerkesztés, az angol nyelv hatása a szövegezésben is fertőző, a rövidítések, betűszók szükségtelen használata pedig mindennapos. Mindez együtt bizony, néha-néha már a megértést, a félreérthetetlen tájékoztatást is zavarja. Egyszóval hígul az orvosi nyelv, és úton van a versenyképességét veszélyeztető fogyatékoság felé. Az egyszerű, szabatos, mindenki számára érthető fogalmazás magyar szavakkal, szakkifejezésekkel lassan a homályba vész.

A megjelent tanulmányok sokasága közül nem egy a magyar orvosi nyelv jelentőségét és a hazai értelmiség felelősségét is tüzetesen elemezte. Ezekből is kikristályosodott, hogy túl azon, miszerint a magyar

szakmák, a magyar tudományok is – miként a nemzetek – nyelvükben élnek, és csak addig, míg magyar szaknyelvük megfelelő. Ha a társadalmat kellőképp nem tudjuk tájékoztatni, mert a szaknyelvek magyarsága csorbult, a közösség kettéhasad egy vékony, művelt, idegen nyelvet beszélő rétegre és az elmaradt nagy többségre, annak súlyosan hátrányos gazdasági, műveltségi stb. következményeivel.”

Kaptunk leveleket, idézek is kettőt belőlük, mert fényt vetnek a lap jelentőségére.

Balogh Lajos: „A Magyar Orvosi Nyelv 10. születésnapja alkalmából – mások mellett én is fejtegettem – köszönöm meg [...] a magyar nyelv ápolása terén kifejtett, felbecsülhetetlen értékű munkásságát. Kívánom, hogy a Gondviselés óvja utatokat: a nemes, hazafias küldetésű, tudományos lapét és remélt hosszú életét kísérő valamennyi segítőtjét.”

Gyéresi Árpád: „Örömmel vettem kezembe a lap 2010. évi augusztusi számát, benne az eltelt 10 évre való emlékezéssel. A kezdetektől nagyra becsültem ezt az anyanyelvápolás szempontjából kiváló kezdeményezést, amely a fizikai gyógyítás mellett a »nyelvi gyógyítás«-t is felvállalta. Mint az elmúlt évtized igazolta, ennek sok követője akadt.”

TIZENÖTÖDIK SZÜLETÉS NAP

Ez az évforduló is eljött, és amikor felfogtam, azt gondoltam, hogy írnom is kell az elmúlt évek eseményeiről. Nem készültünk a 15. születésnapra, nem számolgattuk az éveket, csak dolgoztunk; minden haladt a megszokott mederben. A gép már olajozottan működött. A lapot már ismerték: a nyelvészek jelentős nyelvészeti folyóiratként tartják számon, orvostársaim élvezettel olvassák; tanulásnak vélik. Változatlanul ingyen küldtük, ezernél is több példányban. A történetekről idézek a köszöntőből (4):

„A helyesírási, a nyelvhasználati és a magyarítási kérdéseken kívül sok szó esett a gyökerekről: a magyar és bizonyos mértékig az egyetemes orvosi nyelv történetéről is. Igen sok újdonság látott napvilágot.

Izgalmas a külső szemlélő szemével lapozgatni a számokat. Rögtön észrevehető a hangsúlyok áttevődése: a kezdeti elemi ismeretektől a formálódó új szabályokig az egységesítés felé. Csapatmunka volt ez a

javából. Kincslelő hely is a folyóirat: rangos szerzők hosszú sora írt a nyelvünk és a magyar orvosi nyelv helyzetéről, irodalmi ihletettséggel. Megannyi őrző szem, féltő kiáltás írástudó orvosainkhoz: Vigyázzatok orvosi nyelvünket, amíg nem késő!”

Igen, talán ez volt a legfontosabb: folyton-folyvást tudatosítani az orvostársadalommal, hogy felelősek az orvosi, s ezen keresztül az anyanyelvünkért.

Szóba hoztam a hogyan tovább kérdését is:

„A biológiai óra a főszerkesztőt sem kíméli. Nagyon szeretném, ha a Magyar Tudományos Akadémia átvenné a lapot; ott a helye, hiszen az akadémiát a magyar nyelv ápolására hozták létre.”

Sajnos, ez még nem történt meg.

HUSZADIK SZÜLETÉS NAP

A huszadik év az ember életében is már nagykorúság; gondolom, a folyóiratnál is. Végiglapoztam az összes számot, sok időt vett igénybe. Döbbenettel állapíthattam meg azt a felmérhetetlen szellemi kincset, amelyet e folyóirat nyomtatott oldalai hordoznak. A szerzők sokasága hozta létre. Bugát jutott eszembe, aki az *Orvosi Tár* első számában leírta, hogy a lap egyik célja megőrizni a magyar alkotók munkáit, amelyek vagy elvesztek volna – a szó elrepül –, vagy idegen nyelv irodalmát gazdagították volna. Óhatatlan a kérdés: mi lett volna ezzel a kincssel, ha nincs a folyóirat? Jelentős részük meg sem születik, és ha világra jön is, nem marad meg. Nyilván egy részüket máshol közölték volna, feltehetően kicsit másképpen. Mondom ezt azért, mert a lap szellemisége, például magyarítási törekvése minden közleményt formált. Ilyen hatalmas szellemi érték megőrzése önmagában igazolja, hogy a lap megalapítása valóban telivér gondolat volt. Sejtelmem sem volt erről 20 évvel ezelőtt.

Az orvosi helyesírás kérdése, amely a *Magyar Orvosi Nyelv* egyik alapcélja volt, a kezdetektől terítéken van. A „Szócsiszolás”-ok sokasága tárgyalta: ezekben vitatták meg és fejtették ki véleményüket a szakemberek. Célt értünk: megszületett a *Magyar orvosi nyelv – Helyesírási útmutató* című könyv, a Magyar Tudományos Akadémia állásfoglalásaként. Legnagyobb orvosi könyvkiadóink azonnal átvették, ennek alapján szerkesztenek. Megnyílt az út, hogy egységessé váljék orvosi nyelvünk helyesírása. Nem hiszem, hogy 20 évvel ezelőtt erre valaki is gondolt volna, rajtam kívül. Közös munka volt ez a javából, nagyon sok ember erőfeszítése. Ady sorai jutnak az eszembe:

„Akarom, mert ez bús merészség,
Akarom, mert világ csodája:
Valaki az Értől indul el
S befut a szent, nagy Oceánba.”

Közös tevékenység volt az orvosi szövegek csiszolása is: emberfeletti fáradozás a magyar nyelvű szabatos fogalmazás visszaállítására – egyszerű, tömör és érthető magyar mondat szerkesztés a nyakatekert terjengősségek helyett. Miként szívacs a vízzel, úgy itatódott át az orvosi és a köznyelv is a szükségtelen idegen szavakkal. A magyar nyelvű szabatos orvosi nyelvhasználat megvalósulását emberöltők távlatában látom, de az első lépést már megtettük, a húsz nehéz év igyekezete itt is testet öltött: megjelent a *Magyar orvosi nyelv – Nyelvhasználati megfontolások* című könyv. A „merre haladjunk” tehát tudott, és csak rajtunk és gyermekeinken múlik, hogy lesz-e ismét eleinknek is tetsző magyar orvosi nyelvhasználat. Legelőször is akarat kell és igen sok gyakorlás. Az utóbbi elősegítésére készül a *Magyar orvosi nyelv – Nyelvhasználati szövegtár*. Bízom benne, hogy egy éven belül megjelenik.

A második számtól része a folyóiratnak az orvosi nyelv történetének feltárása, a gyűjtögetés az egyetemes és a magyar orvosi nyelv múltjából. Tetemes anyag gyűlt össze, ebben is bő termésű volt az elmúlt két évtized. Megvetette az alapját a befejezés előtt álló, 400-500 oldalas, *A magyar orvosi nyelv története* című könyvnek.

Az orvosi nyelvvel és a nyelvvel kapcsolatban sok más rovat is napvilágot látott a nyomtatott oldalakon: beszélők eseményekről, könyvismertetések, megemlékezések, köszöntők stb. Sok új orvosi nyelvészeti nevezet és szabály fogalmazódott meg; ezeket rendre összegeztük szótárszerűen is.

A folyóirat keverék orvosi nyelvünk magyarításába is belevágt a fejszét, formálódik a magyar orvosi értelmező szótár, s vele párhuzamosan a helyesírási szótár is. Vége láthatatlan munka, az elkövetkező évek legfontosabb fel-

adata. Nem dőlhetünk hátra orvosi nyelvünk gyökereinek kutatásában sem, mindig bukkanhatunk ismeretlen kincsekre. Elkezdődött, de még nagyon messze a befejezéstől az egyetemes orvosi nyelv történetének megírása, ez is a közeljövő elsődleges munkálkodása. Ám van még nagyon sok más is, jut feladat bőven a váltóbotot átvevőknek.

Öröm, százsoros öröm, hogy testvérlap született: megjelent a *Magyar Jogi Nyelv*. Idézek a köszöntéséből:

„Köszöntelek, testvér, de jó, hogy megjöttél! Szörnyen magányos voltam idáig, ám mostantól lesz társam. Nem hiszed el, hogy milyen boldog vagyok, no meg kicsit büszke is. A szüleid talán rólam vettek mintát, talán én ültettem el a magot, amely megfogant bennük, és világra hoztak. A születés a természet csodája: az újszülött gyermek a jövő ígérete, egy-egy új szó szintén, és az vagy te is. Isten hozott, testvér!...

Most csak arra vigyázz, hogy azt az eszmeiséget, amelyben megszületél, amelyet az álmodóid – álmodók álmodói – neked szántak, megőrizd. Gondolj mindig arra, hogy van testvéred, akitől kérdezhetsz, ha kell, és aki végtelenül örül, hogy megszületél.”

A töredékes visszapillantást személyes gondolattal zárom. Ha megkérdezném magamtól – mint alapító főszerkesztő-

tól –, hogy elégedett lehetek-e a munkámmal, a válaszom az lenne, hogy nem tudom: mindig lehet valamit jobban tenni. Odafent rám bízta ezt a feladatot, igyekeztem helytállni. Ám nem teszem fel magamnak ezt a kérdést, mert vissza még nem tekintek: minden halad tovább. Egy azonban kifejezhetetlenül jó érzéssel tölt el: nagyszerű emberek, barátok sokasága vett körül, ápolva, féltve nyelvünket. Ők javították balgaságaimat, vigyázták lelkesedésemet. Minden érdem az övék. Áldom a sorsomat érte.

IRODALOM

1. Bősze Péter *Visszapillantás és bevezető gondolatok Magyar Orvosi Nyelv* 2001;1/1:2.
2. Bősze Péter *Szerkesztőségi bevezetés Magyar Orvosi Nyelv* 2006;6/1:2.
3. Bősze Péter *10 éves a Magyar Orvosi Nyelv című folyóirat Magyar Orvosi Nyelv* 2010;10/1:2–4.
4. Bősze Péter *Tizenöt éves a Magyar Orvosi Nyelv című folyóirat – a főszerkesztő születésnapi gondolatai Magyar Orvosi Nyelv* 2015;15/1:2–3.
5. *Köszöntők Magyar Orvosi Nyelv* 2001,1/1:4–13.

„Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb erénye, melyhez nincs fogható.”

„Ha a nemzeti nyelv helyett egyetlen nyelv uralkodnék a világon kényúrként, akkor a tömegek egyénisége elpusztulna [...] Az úgynevezett világnyelv, mely mindenkié lenne, valójában senkié se lenne.”

„A nyelvtisztítás célja éppen az, hogy a rest és tunya nyelvalkotó ösztönt munkára ösztönözze. El kell dobnia mankóit, s a maga lábán kell járnia.”

„Nyilvánvaló, hogy senki se jobb európai és műveltebb ember azáltal, hogy a szerves vegytant organikus chemiának nevezi.”

„Lassanként, egy lelkiismeretvizsgálat során kicseréltem szókinccsemet, hosszú évek alatt megteremttem a magam egyéni-magyar szótárát. Ezt akárki megteheti, aki érdemesnek véli. Rájöttem, hogy e korlátozással inkább gazdagodtam. Amit elvesztettem a vámon, visszanyertem a réven. Rájöttem arra is, hogy a nyelvtisztításnak van határa: a mindenkori lehetőség és ízlés, de a nyelvpiszkitásnak nincs határa: az végtelen, mint a pongyolaság és ízléstelenség.”

„Tanuljuk meg, hogy az olvasót tilos – csak egy másodpercig is – bizonytalanságban hagynunk. Az írás egyetlen ékessége a világosság.”

Kosztolányi Dezső *Nyelv és lélek* Budapest, Osiris Kiadó 2002.